

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Koran en terreur. Kortsluiting in *Liberaal Reveil*

In Liberaal Reveil, het tijdschrift van het wetenschappelijk instituut voor de VVD, stond onlangs een artikel van H.S.M. Frankenrijk (pseudoniem) dat veel ophef maakte. Hierin wordt gesteld dat de Koran gezuiverd moet worden van haat- en geweld passages of anders verboden kan en moet worden. Teunissen weerlegt het betoog van Frankenrijk in drie stappen. Eerst bestrijdt hij de stelling dat de Koran het Heilige Boek van haat en geweld is. Daarna maakt hij duidelijk dat het angstverhaal over de eeuwenoude botsing tussen de islam en Europa een historische mythe is. Ten slotte ontmaskert Teunissen de antidemocratische agenda van Frankenrijk.

door *Harrie Teunissen*

Historicus van de islam. Hij schreef onder meer de essays 'Van Poitiers tot Fortuyn; de islam in de spiegel van de Lage Landen' voor het stadsdebat 'Islam en integratie' van de gemeente Rotterdam (2005) en 'Een foto van Mohammed; het islamitisch beeldverbod als westerse mythe' in het vorige zomernummer van CDV. Zie verder: www.siger.org.

'DE KORAN FUNCTIONEERT ALS HET psychologisch ontstekingsmechanisme van de fundamentalistisch islamitische terreur,' stelt H.S.M. Frankenrijk maart 2007 in *Liberaal Reveil*, het tijdschrift van het wetenschappelijk instituut voor de VVD. Deze aanval op de islam en de moslims staat centraal in het artikel 'De Koran getoetst aan de westerse beschaving en rechtsorde'. De auteur typeert de Koran als 'primitief, ongenueanceerd en haatdragend met name jegens andersdenkenden'. Frankenrijk baseert zich op de "'haat-en-geweld' verzen" die 'bij vrijwel elke (voor)lezing uit de Koran — bijvoorbeeld vrijdags in de moskee — aan bod komen'. De auteur erkent dat ook in de Hebreeuwse Bijbel zeer moordzuchtige passages

voorkomen, met name in de boeken van Mozes. Het 'oorlogszuchtige en exclusieve godsbeeld van de Koran' zou overeenkomen met dit 'primitieve beginstadium van het joodse geloof'. Sinds het optreden van profeten als Elia, Jesaja en Jeremia staat echter 'de ene God niet aan de kant van de macht en het militaire succes doch aan de kant van het recht'. Vandaar dat die moordzuchtige passages 'bij de joden al zo'n 2800 jaar geen rol meer [spelen] ter rechtvaardiging van het voeren van oorlog of van het beoefenen van terreur'. De jood Jezus staat in deze profetische traditie. Jezus maakt bovendien onderscheid tussen kerk en staat, getuige zijn uitspraak: 'Geef aan de keizer wat de keizer toekomt, en aan God wat God toekomt' (Matth. 22). En het Nieuwe Testament predikt 'een boodschap van zachtheid, liefde, vergevingsgezindheid, vreedzaamheid, nederigheid, zelfverloochening, verzaking van het aardse'.

Terwijl de Bijbel een eeuwenlange redactiegeschiedenis kent, zou de Koran binnen enkele decennia na de dood van Mohammed in 632 zijn ontstaan. In die Koran wordt, aldus Frankenvrij, tot in den treure een hoofdgedachte van Mohammed herhaald: 'Allah heeft de ongelovigen verdoemd, en zij zullen in dit nabije leven met geweld worden bestraft en daarna tot in eeuwigheid branden in het vuur van de hel.' Ook hypocriete moslims worden hardhandig aangepakt. Anders dan in de Bijbel zou in de Koran het distantiërende historische kader van moordzuchtige passages geheel ontbreken. De directe rede en de gebiedende wijs in de tegenwoordige tijd dienen 'ter (be)vestiging van de pretentie dat de Koran letterlijk het onveranderlijke en onfeilbare woord van Allah zou weergeven dat momentaan en direct tot de islamieten van alle tijden en plaatsen (...) wordt uitgesproken'. Daarom vel't Frankenvrij dit oordeel: 'De Koran wekt in de naam van Allah de 'ware gelovigen' (de islamieten) op tot haat jegens en tot doodslag en moord op en het voeren van oorlog tegen de 'ongelovigen' (met name ook de joden) en tot het mishandelen en verminken van ongehoorzame vrouwen, echtbrekers, dieven etc. Het verspreiden of daartoe in voorraad hebben van de Koran en het openlijk ten gehore brengen van de inhoud ervan is, volgens allang bestaande wetgeving, een misdrijf ("discriminatie' en opruiing"); zie de art. 137e en 132 van het Wetboek van Strafrecht.' De enige uitweg om rechtsvervolging te voorkomen is volgens de auteur het door islamitische redacteurs vaststellen van 'een legale versie (...) waarin alle opwekkingen tot haat en tot het plegen van misdrijven zijn geëlimineerd'.

* * *

Liberaal Reveil voorzag dat deze harde aanval op de islam heftige reacties zou oproepen. Het pseudoniem Frankenvrij is immers gehanteerd op aanraden van de redactie: 'Better safe than sorry.' Volgens Heleen Dupuis,

vvd-senator en redactievoorzitter, draagt het artikel bij aan het debat over religie in de samenleving, al vindt zij het voorstel om de Koran te censureren ‘een idioot idee’. Dat de Koran een gewelddadig en haatzaaiend geschrift is ‘wisten we allemaal al’, maar we moeten het debat volgens Dupuis niet voeren in termen van de strafwet.

Voor *De Groene Amsterdammer* is niet alleen ‘het quasi-wetenschappelijk niveau’ van het artikel zorgwekkend. Frankenrij's kortsluiting van de Koran met islamitische terreur is volgens dit weekblad een symptoom van ‘het huidige proces van zelfontbranding’ van de vvd. De schrijver lijkt wel een salonvariant van Geert Wilders, die moslims in Nederland oproept om de helft van de Koran te verscheuren. In een column stelt de pvv-leider zelfs: ‘De islam is meer een gewelddadige ideologie dan een religie.’ Op deze provocatie zou prompt gereageerd zijn door een ayatollah, die met een fatwa zou hebben opgeroepen de politicus te vermoorden; andere islamitische geestelijken dreigen Nederland met economische sancties. Intussen haast de vvd-fractie in de Tweede Kamer zich te verklaren dat Frankenvrij ‘absoluut niet het standpunt van de vvd vertegenwoordigt. (...) De auteur vergelijkt een geschrift uit de zevende eeuw met de situatie anno nu, maar die vergelijking gaat mank’. De fractie vindt het ‘ongelukkig’ dat de vvd hierdoor in de hoek van de pvv wordt gedrukt.

Het politieke steekspel over een harde of terughoudende aanpak van de fundamentalistische islam ontwijkt het debat over een machtige vooronderstelling: ‘*De Koran is gewelddadiger dan de Bijbel*’. Deze idee vormt niet alleen een obsessie voor Wilders en Frankenvrij, maar bedreigt eenieder die de Koran ter hand neemt met beelden van zelfmoordaanslagen in het hoofd. Niet in het minst in het geseculariseerde West-Europa, waar de Bijbel tot de ‘culturele bagage’ behoort en waar moderne christenen de ‘God der wrake’ verdrongen hebben door de ‘God der liefde’.

Deze bespreking en weerlegging van Frankenvrij's toetsing van de Koran aan de westerse beschaving en rechtsorde wordt niet ingegeven door diens wetenschappelijke kwaliteiten. Uit het artikel blijkt geen kennis van de Koranexegese en ‘haat-en-geweldverzen’ worden verkort geciteerd of geparafraseerd zonder dat dit wordt aangegeven. De belangrijkste bronnen voor de botsing tussen de Koran en onze moderne staat komen van figuren als Mohammed B. en Fawaz Jneid, de salafistische imam die weigerde om minister Verdonk de hand te schudden. Ook Frankenvrij's historische schets over de islam en Europa is niet gebaseerd op wetenschappelijke literatuur. De auteur is in deze een amateur vol vooroordelen, maar dat maakt hem of haar niet minder relevant. Zijn of haar vrees voor ‘hét islamitische gevaar’ leidt tot een kortsluiting tussen Koran en terreur.

Mijn weerlegging van het betoeg van Frankenvrij bestaat uit drie delen.

In het eerste deel bestrijd ik de stelling van Frankenvrij dat de Koran — in tegenstelling tot de Bijbel — het Heilige Boek van haat en geweld is. Ik ga daarbij met name in op de betekenissen van het sleutelbegrip: de jihad. Het tweede deel laat zien dat de eeuwenoude botsing tussen de islam en Europa, die de angst voor ‘de oprukkende islam’ aanwakkerd, een historische mythe is. Het derde deel ontmaskert de antidemocratische agenda van Frankenvrij.

1) DE KORAN: HET HEILIGE BOEK VAN HAAT EN GEWELD?

Frankenvrij's visie op de God van de Bijbel en van de Koran is niet makkelijk onderuit gehaald. Er zijn diverse Bijbelpassages die de wending van oorlogszuchtig naar vredelievend doorkruisen, zoals er vele verzen zijn die tegen de identificatie van de Koran met terreur spreken. Die worden in bladen en op websites ook wel tegen de auteur ingebracht. Toch mist men daarmee de portee van zijn artikel. Frankenvrij stelt namelijk dat de ‘haat-en-geweld’verzen van de Koran, in tegenstelling tot vergelijkbare passages van de Bijbel, elk historisch kader missen dat relativerend en distantiërend werkt. In de Koran zou het letterlijke en onfeilbare woord van God rechtstreeks spreken tot moslims van alle tijden en plaatsen. Deze lezing is onhoudbaar. Juist omdat de Koran — zeker in vergelijking met de Bijbel — niet verhalend is, kan hij niet worden losgemaakt van de grote traditie van de Koranexegese. Die gaat natuurlijk er niet, zoals Frankenvrij, van uit dat Mohammed de auteur is en dat de Koranverzen vorm kregen vanuit zijn drijfveren en omstandigheden. God heeft zijn woorden echter niet willekeurig geopenbaard, maar ingespeeld op vragen en problemen binnen de eerste moslimgemeenschap. Vanwege dit antwoordkarakter van de Koran is het onderzoek naar de aanleidingen van de openbaringen (*asbaeb an-noezoel*) en de reconstructie van hun achtergronden van groot belang, ook in de orthodoxe islam. Pas als men de Koran in zijn historische context begrijpt, wordt duidelijk wat hij ons nu nog te zeggen heeft. Hét begrip uit de Koran dat de islamitische terreur legitimeert, is natuurlijk de jihad. Frankenvrij noemt de jihad niet; diverse ‘haat-en-geweld’passages uit de Koran die in *Liberaal Reveil* aan de kaak gesteld worden, zijn echter jihadverzen. Vandaar dat ik hieronder in drie paragrafen de achtergrond en ontwikkeling van dit begrip schets. Achtereenvolgens bespreek ik 1) de betekenis van de jihad in de Koran, 2) de jihad in de berichten omtrent de profeet Mohammed en 3) de jihad in het oorlogsrecht van de sharia. Maar voordat de Koran aan bod komt, zet ik kort Frankenvrij's visie op de Bijbel op losse schroeven.

De Bijbel: van oorlogszuchtig naar vredelievend?

In de Bijbel wordt de God van Mozes beleden als de Heer van de geschiedenis van het verbond met zijn volk. Bij de inname van Palestina kunnen de Israëlieten op Hem rekenen: ‘Straks zal de Heer, uw God, voor u de volken uitroeien die nu nog het land bewonen dat voor u bestemd is... U daarentegen moet alles wat ik u gebied strikt naleven; voeg er niets aan toe en doe er ook niets van af’ (Deut. 12). De God van het recht uit de boeken van de grote profeten verdringt echter, volgens Frankenvrij, de God van het geweld uit de Thora en ‘de eerste profeten’ naar het primitieve begin van het jodendom. Voortaan zouden de ‘moordzuchtige passages’ in de geschiedenis van het joodse volk geen rol meer spelen. Historisch en theologisch is deze cesuur, achthonderd jaar voor onze jaartelling, echter absurd. Het lijkt een truc om de ergste geweldverhalen uit de Bijbel buiten de balans met de Koran te houden. De lof op de Heer als krijgsheld wordt echter bezongen in Exodus 15 én in Jeremia 42. Ook de redactie van het boek Deuteronomium wordt pas afgesloten na de Babylonische ballingschap (586-539). En psalm 137, waarin de dichter treurt aan de rivieren van Babel, eindigt met: ‘Gelukkig hij die jouw [Babels] kinderen grijpt en op de rotsen verpletterd.’ De God van Israël blijkt ook een jaloeze God, die zijn volk verbiedt zich te assimileren aan de religieuze gebruiken van de buurvolken; zelfs gezamenlijke maaltijden zijn uit den boze. De Thora legitimeert in de tweede eeuw voor Christus niet alleen de guerrilla van de Makkabeeën tegen het Griekse bewind, maar speelt ook een hoofdrol in de ‘burgeroorlog’ tussen ultrathodoxe en hellenistische joden.

De jood Jezus scheidt evenmin de Wet (de Thora) van de Profeten. Wel verklaart hij de liefde voor God en de naaste tot de grondslag daarvan (Matth. 22). Zijn enige daad van agressie is het omgooien van tafels en stoelen in de tempel. Toch zegt hij: ‘Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard’ (Matth. 10). En bij Lucas 19: ‘En die vijanden van mij die niet wilden dat ik koning over hen werd, breng hen hier en dood ze voor mijn ogen.’ Dergelijke ‘haat-en-geweld’gelijkenissen moeten natuurlijk in hun context begrepen worden; dat geldt echter ook voor de passages uit de joodse Bijbel en de verzen uit de Koran. Jezus neemt bovendien alle schuld op zich en zijn kruisdood verwijst naar de dood van de rechtvaardige knecht in Jesaja 53: ‘Om onze zonden werd hij doorboord, om onze wandaden gebroken. Voor ons welzijn werd hij getuchtigd, zijn striemen brachten ons genezing.’ Toch wordt Mattheüs 27 veel joden noodlottig: ‘Laat zijn bloed óns dan maar worden aangerekend, en onze kinderen!’ Bovendien, terwijl de vergelding in het Oude Testament eindigt met de dood, begint het straffen van de zondaren in het Nieuwe Testament pas goed na de dood. In het boek der Openbaring – Frankenvrij weet zich geen raad

met die ‘bizarre Apocalyps’ — verschijnt de ruiter voor rechtvaardigheid met ‘een scherp zwaard, om daarmee de heidenen te slaan’ (Openbaring 19, vers 15). Als het christendom staatsgodsdienst is, wordt Jezus met deze ridder op het witte paard geïdentificeerd en tegen 500 verschijnt Christus

Frankenvrijs visie op de God van de Bijbel, die na zijn oorlogszuchtig begin de God wordt van recht, vrede en liefde, is veel te simpel

als goddelijke strijder in een mozaïek in Ravenna. Uit de geschiedenis blijkt dat de Bijbel, door selectie en interpretatie, goed bruikbaar is bij de rechtvaardiging van oorlogen, kruistochten, pogroms en zuiveringen. Frankenvrijs visie op de God van de Bijbel, die na zijn oorlogszuchtig en exclusief begin de God wordt van recht, vrede en liefde, is

dus veel te simpel. Voor het actuele debat over geweld in de Bijbel verwijs ik naar Assmann 2003, Dietrich 2005, Matthews 2005 en Smelik 2005.

Culmineert jihad in heilige oorlog?

De gangbare westerse definitie van jihad luidt: heilige oorlog ter expansie van de islam. Een analyse van de Koran leert dat de vertaling ‘heilige oorlog’ problematisch is. Dat ligt niet alleen aan westerse vooroordelen, ook binnen de islam zijn de betekenis en de draagwijdte van dit sleutelbegrip omstreden. Om de betekenis van de term jihad te begrijpen, moet men een beroep doen op het Arabisch. De stam gevormd door de drie medeklinkers *djim, ha* en *dāl* betekent in de grondvorm *djahada*: inspanningen doen, iets met ijver doen. De afgeleide derde stam *djāhada*, waarvan jihad de infinitief is, betekent ook inspanningen doen, maar tevens strijden tegen moeilijkheden. De jihad heeft in de islam altijd een religieuze connotatie. Vandaar dat een goede vertaling zou zijn: inspanning op de weg van God. Variaties op de stam *djim-ha-dāl* komen voor in 35 verzen van de Koran en wel 22 keer als inspanning in algemene zin, tien keer als strijdhandeling en drie keer als geestelijke en morele verheffing. Van belang is dat de Koran aparte woorden kent voor oorlog — *harb* — en voor doden — *qatala*. Maar ik zal u die taaltechnische kant verder besparen.

Ook over de redactie van de Koran zal ik kort zijn. Met het te boek stellen van de openbaringen wordt weliswaar kort na de dood van Mohammed in 632 begonnen, maar meerdere verzen zijn verloren gegaan. Afwijkende Koranversies werden op last van kalief Oethman (644-656) en onder kalief Abd al-Malik (685-705) vernietigd. Bovendien tonen recente vondsten van vroege Koranmanuscripten in Jemen dat het oude ‘stenografische’ Arabische schrift zeer geleidelijk werd voorzien van diacrieten (die bepaalde

medeklinkers onderscheiden) en klinkertekens. Nadat de tekst tegen het midden van de negende eeuw is afgerond, wint het dogma van 'de ongeschapen Koran' het pleit in het felle debat van de geleerden (vergelijk dit 'geopenbaard, niet geschapen' met de strijd rond de christelijke belijdenis

*De langdurige
redactiegeschiedenis van
de Koran wordt door de
islamitische orthodoxie, én
door Frankenvrij, niet erkend*

van Nicea/Constantinopel: 'geboren, niet geschapen'). Deze langdurige redactiegeschiedenis van de Koran wordt door de islamitische orthodoxie, én door Frankenvrij, evenwel niet erkend.

Nu de verzen van de Koran. Bij de soera's (hoofdstukken) staat meestal aangegeven of de verzen geopenbaard werden aan Mohammed in

Mekka of in Medina. In de verzen uit de Mekkaanse periode (610-622) heeft de term jihad in wezen een spirituele en morele betekenis. In Soera 5 vers 35 staat: 'O gij, die gelooft, vreest God en tracht naar een middel om tot Hem te geraken en beijvert u op Zijn weg; wellicht zult gij wélvaren.' Maar deze spirituele dimensie staat onder druk. De Profeet en zijn eerste metgezellen moeten zich staande houden tegenover de spot en de vijandigheden van de polytheïsten in Mekka. Veel kleine lieden staan sympathiek tegenover Mohammeds missie, de tegenstand wordt geleid door machtige aristocraten in de handelsstad. Het vergt dus nogal wat om dit beginnend geloof in de éne God te bewaren en niet aan wanhoop toe te geven. Moslims die tegenwerking geduldig verdragen, worden bemoedigd door het jihadvers: 'Maar zij die zich beijveren om Onzentwille, hen zullen wij rechtleiden langs Onze wegen en God is waarlijk met de wél-handelenden' (29: 69). De episode rond de 'duivelsverzen' geeft aan dat Mohammed wordt verleid tot een akkoord met de beschermheren van de heiligdommen van de 'hoogverheven zwanen' in de omgeving van Mekka. Mohammed wenst blijkbaar tot een *modus vivendi* te komen van moslims met polytheïsten. Na het mislukken van dit compromis ontvangt de Profeet een openbaring die het gezag van die eerdere verzen opheft en de vrouwelijke afgoden tot voos bestempelt (53: 19-23). Nu heet het dat Mohammeds verlangen naar een akkoord zo sterk is dat de duivel hem ongemerkt valse verzen kan influisteren. Hierna kan de clan van Mohammed hem niet langer beschermen tegen de groeiende tegenkanting van de stadselite. Daarom vluchten de Profeet en zijn metgezellen uiteindelijk naar Medina, waar Mohammed optreedt als vredesstichter tussen elkaar bestrijdende stammen. Deze migratie of uittocht in 622 vormt het begin van de islamitische jaartelling.

In de periode van Medina (622-632) krijgt de jihad ook een materiële be-

tekenis. Mohammed staat nu aan het hoofd van zijn groeiende gemeente, die bestaansmiddelen en financiële bijdragen nodig heeft. Het kortste voorbeeld vormt vers 41 van soera 9: 'Rukt uit, licht beladen en zwaarbeladen en beijvert u met uw bezittingen en uw persoon op de weg Gods.' Vanuit Medina beroven Mohammeds volgelingen soms karavanen uit Syrië, niet alleen om hun gemeente materieel te sterken, maar ook om Mekka te dwingen hen te erkennen en zo het recht te krijgen de stad te bezoeken, waar de 'migranten' familie en bezittingen hebben moeten achterlaten. In deze context krijgt de jihad de betekenis van een strijd om erkenning. Ik citeer soera 22, vers 38-40: 'God zal verdedigen degenen die geloven. God bemint niet enige trouweloze ondankbare. Verlof is gegeven aan hen die worden aangevallen omdat hun onrecht is aangedaan, en God is waarlijk bij machte om hen te helpen die zijn uitgedreven uit hun woonplaatsen zonder rechtmatigheid, alleen omdat zij zeggen: Onze Heer is God.' Maar Mekka weigert elk compromis. In 624 komen de Mekkanen zelfs met een leger, driemaal groter dan het aantal moslims, om Mohammeds gemeenschap te vernietigen. Hun campagne mislukt. Hier krijgt de term jihad de betekenis van een heilige oorlog. Geopenbaarde verzen machtigen een gewapende verdediging, maar stellen tegelijk grenzen aan de oorlog. Een voorbeeld: 'En bestrijdt op de weg Gods hen die u bestrijden, maar overschrijdt niet de maat, God bemint niet hen die de maat overschrijden' (2: 190). De laatste twee zinsdelen slaat Frankenvrij in zijn verkort citeren over.

Bij de grote expeditie naar Mekka krijgt de jihad er een sinistere dimensie bij. Mohammed krijgt verlof om zijn tegenstanders in Mekka te doden als zij zich niet afkeren van het veelgodendom. In dezelfde soera 2 staat namelijk: 'En doodt hen waar gij hen aantreft en verdrijft hen van waarvan zij u hebben verdreven, maar de verzoeking [van het polytheïsme] is erger dan de doodslag. En bestrijdt hen niet bij het Gewijde Bedehuis [de Ka'aba] zolang zij u niet daarin bestrijden. Doch indien zij u bestrijden doodt hen dan. Aldus is de vergelding der ongelovigen' (191). Openlijk polytheïsme wordt niet meer geduld, maar er blijft in Mekka een immuniteit. De stad wordt uiteindelijk in 630 zonder slag of stoot ingenomen, maar andere steden en oases moeten wel worden veroverd. Aan degenen die tijdens deze jihad sterven, wordt het paradijs beloofd en het doden wordt nu ook gelegitimeerd met een verwijzing naar de Thora en het Evangelie: 'God heeft van de gelovigen daarmede hun persoon en bezittingen gekocht dat voor hen de Gaarde zal zijn zodat zij strijden op de weg Gods en doden en gedood worden zoals daarvan wezenlijke aanzegging is gedaan in de Thora en het Evangelie en de Oplezing' (de Koran) (9: 111).

Ten opzichte van de andere volkeren van het Boek — en daarmee doelt de Koran met name op joden en christenen — is er geen bekeringsdwang,

maar ontstaat er de min of meer stabiele verhouding van ‘gekochte tolerantie’. Het belangrijkste jihadvers (29) in dit verband komt uit soera 9: ‘Bestrijdt hen die niet geloven in God, noch in de laatste dag, en die niet verboden stellen wat God en zijn boodschapper verboden hebben gesteld en die zich niet voegen naar de wezenlijke godsdienst onder degenen aan wie de Schrift gegeven is, totdat zij uit de hand de schatting opbrengen in onderdanigheid.’ Anders geformuleerd: joden, christenen en andere ‘volken van het Boek’ worden, als zij de islamitische autoriteiten erkennen, beschermde groepen binnen het islamitische rijk. Zij moeten als niet-moslims wel extra belasting betalen, maar zij worden niet verdreven en behouden hun interne autonomie. De jihad fundeert hier de onderschikking én de bescherming van joden en christenen binnen wat later het ‘huis van de islam’ genoemd wordt. Het traject overziend blijkt de term jihad een steeds bredere betekenis te krijgen. Zijn spirituele en duldende kern wordt reeds in Mekka aangevuld met aansporingen op te komen voor rechtvaardigheid en tegen satanische verleidingen. In Medina komt de inspanning voor de materiële verzorging van de gemeenschap en de legitieme verdedigingsoorlog daar nog bovenop. Hierna verwordt de jihad tot een aanvalsoorlog waarin andere monotheïsten getolereerd, maar ‘verstokte polytheïsten’ gedood worden. Culmineert de jihad dan toch in een heilige oorlog tegen heidenen?

Een mooie jihadhadieth

Zo simpel ligt het echter niet. Zoals joden naast de Thora uit de Talmoed ‘leren’ en voor christenen het Evangelie getuigt van de vervulling van de profetieën uit het Oude Testament, zo pogen moslims de bepalingen van de Koran te interpreteren naar het voorbeeld van Mohammed. Die vrome navolging van Mohammed heet de soenna van de Profeet; Frankenvrij blijkt deze dimensie van de islam echter niet te kennen. De berichten over de uitspraken en handelingen van de Profeet (de *hadieths*) vormen een belangrijke bron, ook voor de nadere waardebevestiging van het begrip jihad. Het onderzoek naar de betrouwbaarheid van de mondelinge overlevering en de bepaling van de context waarin een bepaalde uitspraak of handeling van Mohammed begrepen moet worden, is een vakgebied apart. Op deze ingewikkelde materie kan hier nauwelijks worden ingegaan. Ik volsta met enkele opmerkingen over zwakke ketens en enkele voorbeelden die de jihad nader in kaart brengen. Een keten van overleveraars heeft de vorm van ‘A vertelde mij, B heeft hem gemeld dat C zei op gezag van D, enzovoort’. Als nu uit biografisch onderzoek blijkt dat een overleveraar reeds overleden moet zijn voordat de volgende geboren of oud genoeg is, dan bevat de keten een onbetrouwbare schakel. Een uitspraak van Mohammed kan bij-

voorbeeld alleen zijn overgeleverd via een secretaris van een emir die politiek belang had bij die uitspraak en die daarmee de keten verzwakte. Van de zeer vele *hadieths* in omloop heeft slechts een fractie een keten zonder gebreken: deze zijn ‘gezond’. Een groter gedeelte van de overleveringen is ‘mooi’, maar het merendeel van de *hadieths* is ‘zwak’, want ze hebben onbetrouwbare ketens.

Een voorbeeld van een mooie jihad *hadieth*: nadat de moslims van Medina hun eerste overwinning boekten op Mekka zou Mohammed gezegd hebben: ‘Wij keren terug van de kleine jihad naar de grote jihad.’ De authenticiteit van deze beroemde overlevering, waar soefi’s graag op teruggrijpen, is omstreden; zij komt niet voor in de zes ‘canonieke’ *hadieth*verzamelingen. Wel vindt men daar overleveringen met eenzelfde strekking, zoals: ‘De beste jihad die men kan doen, is de jihad tegen het eigen zelf en tegen de eigen verlangens.’ De Profeet kent dus aan de oorspronkelijke spirituele en morele betekenis van de jihad een groter gewicht toe dan aan de heilige oorlog. Maar er zijn ook ‘gezonde’ overleveringen waarin de Profeet de vraag naar de beste strijder op de weg Gods beantwoordt met: ‘Degene die de jihad voeren tegen de afgodendienaren met hun bezit en met hun leven.’ Varianten voegen hier nog aan toe: ‘en met hun tong.’ Diverse overleveringen zijn voor meer dan één uitleg vatbaar. Bijvoorbeeld: ‘Een man komt tot de Profeet (vrede zij met hem) en zei: “Veel mensen trekken ten oorlog om buit te verzamelen, anderen om roem te oogsten of om later met hun dapperheid te kunnen pochen. Wie is er nu werkelijk op de weg van God?” De Profeet (vrede zij met hem) antwoordde: “Op de weg van God is degene die strijdt voor de overwinning van Gods woord.”’

In de negende en tiende eeuw worden de overleveringen omtrent de Profeet door geleerde verzamelaars te boek gesteld. Nu ontstaan de grote ‘canonieke’ *hadieth*verzamelingen. Van de bijna 600.000 overleveringen omtrent Mohammed die zijn onderzocht door al-Boechari (810-870) blijven slechts 7275 gezonde *hadieths* over. Ondanks hun historisch-kritisch onderzoek naar de geloofwaardigheid van de mondelinge overdracht en naar de politieke of karakterologische betrouwbaarheid van de overleveraars lijken tegenwoordig veel erkende *hadieths* toch door latere conflicten gekleurd. Vooral westerse *hadieth*deskundigen stellen dat ook het merendeel van de ‘gezonde’ en ‘mooie’ berichten omtrent de Profeet latere ontwikkelingen in de moslimgemeenschap weerspiegelen. De mondelinge overlevering van generatie op generatie speelt zich immers af in een tijdvak van religieuze, politieke en militaire confrontaties, zowel met niet-moslims als tussen moslims onderling. In deze context ontstaan varianten en zelfs compleet nieuwe overleveringen, voorzien van vertrouwenwekkende maar

geleende ketens van overleveraars. Dit proces treft ook uitspraken van Mohammed over de ‘inspanning op de weg van God’. Een oordeel over de uiteindelijke strekking van de jihad in Koran en *hadieth* valt hier dus niet te geven.

Jihad als rechtvaardige oorlog

Als in de tweede helft van de achtste eeuw de grote Arabische expansie voorbij is, begint het proces van systematische codificatie die van de jihad een legitieme oorlog maakt. Op basis van de Koran en de *hadieth*verzamelingen proberen wetgeleerden met hulp van analogieredeneringen en inpasbaar pre-islamitisch recht een verplichtende consensus te bereiken. In vrijwel alle standaardwerken van de sharia vindt men een hoofdstuk met casuïstiek over de jihad. Hier wordt gepoogd oplossingen te formuleren voor kwesties als:

- * Is de jihad een collectieve plicht van de moslimgemeenschap of een plicht voor elk individu?
- * Wie is gerechtigd om de jihad te bevelen: alleen het rechtmatige hoofd van de gemeenschap (zoals de kalief) of ook een geestelijk leider?
- * Moet er vooraf een oproep tot bekering of onderschikking gedaan worden om mogelijk bloedvergieten te vermijden?
- * Welke schade mag aan de vijand worden toegebracht? Hoe moeten krijgsgevangenen worden behandeld?
- * In hoeverre hangt het lot van gevangen vrouwen, bejaarden en kinderen af van hun daadwerkelijke steun aan de eigen soldaten?
- * In welke omstandigheden mag men vluchten? Wat moet onder overmacht worden verstaan?
- * Hoe moet de oorlogsbuit worden verdeeld? Wat zijn de verdiensten van de strijders en wat valt martelaren toe in het paradijs?

De oudste islamitische wetboeken tonen reeds, ondanks het streven naar consensus, conflicterende visies over de jihad. Geleerden zoals Soefyan al-Thawri (gestorven in 778) zijn van mening dat alleen een defensieve oorlog een individuele verplichting vormt. Andere wetgeleerden uit Arabië leggen bij de jihad de nadruk op devote praktijken en beschouwen zelfs de defensieve strijd als niet-verplicht voor elke moslim. Daarentegen verplichten Syrische juristen de moslimgemeenschap tot de aanval, zoals al-Awza'i (gestorven in 773). Deze groep wordt ongetwijfeld beïnvloed door het feit dat moslimstrijders op dat moment verweekeld zijn in grensgevechten met de Byzantijnen. Zo geven zij de vijandelijkheden een theologische en juridische basis. Dergelijke verschillen blijven de casuïstiek van de grote wetscholen (die in de achtste en negende eeuw ontstaan) en de volkse pre-

diking tot op heden parten spelen. De normatief-juridische benadering ziet oorlog als een noodzakelijk kwaad bij aanvallen op de moslimgemeenschap (zie in deze bundel het artikel ‘De rechtvaardige oorlog in de islam’

De normatief-juridische benadering ziet oorlog als een noodzakelijk kwaad bij aanvallen op de moslimgemeenschap

van Marzouk Aulad Abdellah).

Maar in crisissituaties staat deze ‘middenorthodoxe’ benadering tegenover de mateloze geloofsijver van radicale jihadpredikers of tegenover het opportunisme van rechtsgeleerden die campagnes van hun sultan ter ‘verdediging’ van het ‘huis van de islam’ legitimeren ook al resulteren die in bloedige verove-

ringen. Frankenvrij wijst terecht op dergelijke oorlogszuchtige moslimleiders, maar in de geschiedenis van het christelijke Westen gaat dat niet anders.

Frankenvrij stelt eveneens terecht dat volgens de islam God in de Koran tot de moslims van alle tijden en plaatsen spreekt. Ook heeft de auteur in hoge mate gelijk dat in de Koran het distantiërende historische kader van ‘haat-en-geweld’ passages ontbreekt. Maar verder gaat zijn kennis van de islam niet. Dat historische kader is immers aanwezig in de grote Koran-exegeses met hun verwijzingen naar de aanleidingen van de openbaringen. De historische kritiek speelt ook een hoofdrol bij de waardebepaling van de berichten omtrent de profeet Mohammed. De filologisch-historische benadering van de redactiegeschiedenis van de Koran is echter, hoewel in de klassieke islam diverse aanzetten daartoe zijn gedaan, in de orthodoxe traditie verstomd. Sinds de grote wetscholen zich tot volksbewegingen hebben ontwikkeld, richten orthodoxe moslims hun leven naar de islamitische wet (vergelijk orthodoxe joden). Zij oriënteren zich op de consensus van de wetgeleerden en wantrouwen innovaties. De poort tot de vrije interpretatie van de bronnen (met name Koran en *hadieth*) wordt nu gesloten. In wezen lijkt alles al gezegd. Ook de complexe geschiedenis van de jihad is voortaan gestold in de normatief-juridische benadering van de sharia. Voor orthodoxe moslims zijn dus niet geïsoleerde ‘haat-en-geweld’ verzen uit de Koran doorslaggevend, maar de gefundeerde bepalingen over de rechtvaardige oorlog in de islamitische wet. Frankenvrij's commentaar op dergelijke Korancitaten snijdt dus geen hout. Hoe bepaalde ‘haat-en-geweld’ verzen uit de Koran, losgemaakt van die dominante traditie, door een radicale propaganda gebruikt worden voor de jihad tegen ‘corrupte moslimvazallen van het westerse imperialisme’ zien we in de laatste paragraaf.

2) DE OORLOGSZUCHTIGE ISLAM VERSUS EUROPA?

Frankenvrijs opvattingen over haat en geweld in Bijbel en Koran zijn nu, althans op hoofdpunten, afdoende weerlegd. Zijn schets van het opleggen van de islam met het zwaard en van de eeuwenoude strijd van Europa en de islam is niet minder problematisch. Ik vat eerst samen: de ‘gewelddadige aanpak’ van de ‘oorlogszuchtige profeet’ die ‘de door hem verkondigde versie van het monotheïsme met bloedig geweld [heeft] opgelegd’, is door ‘zijn opvolgers voortgezet, eveneens met veel succes’. Binnen een eeuw staan ‘de Arabische islamieten zelfs met hun legers in Frankrijk’, maar zij worden ‘dankzij een door Karel Martel in 732 bij Poitiers gewonnen veldslag tot achter de Pyreneeën teruggedrongen. West-Europa heeft zich daarna meer dan duizend jaar lang op leven en dood tegen de islam moeten verdedigen’. Als in 1492 aan de islamitische heerschappij in Spanje een einde komt, hebben de Turken in 1453 Constantinopel al veroverd. In 1529 wordt hun echter voor de poorten van Wenen een halt toegeroepen. ‘Dit laatste moest 1683 nog een keer herhaald worden.’ Het zou ‘nog tot 1918 duren — toen de Turken als bondgenoten van Duitsland de Eerste Wereldoorlog verloren hadden — aleer hun Oost-Europese veroveringen weer (...) ongedaan gemaakt werden’. De westerse wereld ondervindt inmiddels de nadelen van haar ‘sinds ca. twee eeuwen verworven superioriteit’. Daardoor is ‘in brede — en met name ook in opinievormende en leidinggevende — kringen elk (historisch) besef van de (onverdraagzame, oorlogszuchtige en gewelddadige) aard van de islam verloren gegaan. Dat wreekt zich (...) bij de aanpak van de immigratie van islamieten in West-Europa en bij de discussies over een eventuele toetreding van Turkije tot de EU’. Hieronder wil ik aan de hand van drie historische episoden aantonen dat deze visie van Frankenvrij een historische mythe is, dat wil zeggen een verdichting van hoogstens halve historische waarheden. Ik bespreek 1) de ongekende Arabische expansie na de dood van Mohammed, 2) de beroemde slag bij Poitiers in 732 en 3) de opstandige protestanten die in de zestiende en zeventiende eeuw ‘liever Turks dan paaps’ waren.

Pax Islamica en Arabische expansie

Mijn eerste voorbeeld gaat over de ongekende expansie na de dood van de Profeet in 632. Binnen honderd jaar reikt het islamitische rijk van de Pyreneeën tot de Indus. De snelheid van deze verovering is te begrijpen tegen de achtergrond van de dan al decennia durende strijd tussen Byzantium en het Perzische rijk om de hegemonie in het Midden-Oosten. Deze machtsstrijd leidt tot bloedbaden: als keizer Heraclius in 629 Jeruzalem op de Perzen heroverd, worden — hoewel hun amnestie is beloofd — honder-

den joden afgeslacht en moeten duizenden naar Egypte vluchten. Beide grootmachten raken echter militair en financieel zodanig uitgeput dat de Arabische stamlegers een serie beslissende overwinningen kunnen boeken, ook al hebben ze weinig ervaring met belegeringen van steden. Bovendien dragen religieuze conflicten van nestoriaanse en monophysitische christenen versus de orthodoxe staatskerk ertoe bij dat een groot deel van de bevolking van Syrië, Palestina en Egypte zich afzijdig houdt of de Arabieren zelfs verwelkomt als bevrijders van de lastendruk en de vervolging door Constantinopel. In 636 verslaan Arabische strijders het Byzantijnse leger bij Yarmoek; tijdens de slag lopen christelijke Arabieren over naar de moslims. Het binnenland van Palestina en Syrië ligt nu open voor de troepen van kalief Omar. Bij de omsingeling van Jeruzalem krijgt de kalief van Medina ook steun van de joden. Als de christelijke stad zich overgeeft, wordt zij gezuiverd noch geplunderd; voortaan domineren wel emirs de heilige stad. Bij deze expansie speelt de jihad in de zin van een God welgevallige aanval een hoofdrol. Maar het is een wijdverbreid misverstand — en Frankenvrij deelt dit — dat die ‘heilige oorlog’ aan de onderworpen volkeren slechts de keuze laat tussen de islam of het zwaard. Zoals we al hebben gezien, worden joden en christenen beschermde geloofsgemeenschappen. Zij moeten wel een extra belasting betalen, maar hun onderwerping maakt een eind aan de verwerving van oorlogsbuit. In die zin verandert de jihad de oude Arabische praktijk van de rooftochten door bedoeïenstammen en draagt hij bij tot een ‘Pax Islamica’.

Over de eerste eeuw na de dood van Mohammed spreekt Frankenvrij in termen van ‘Arabische islamieten’. Ik gebruik echter de uitdrukking ‘Arabische expansie’ en niet ‘islamitische expansie’. Sommige stammen uit het noorden van het Arabische schiereiland houden nog vele generaties lang vast aan hun christelijk geloof. Zij vochten vroeger voor Byzantium of voor Perzië. Nu nemen zij deel aan de grote Arabische expansie, in ruil voor hun aandeel in de oorlogsbuit. Wel is het Arabische karakter van de vroege islam aanvankelijk zo vanzelfsprekend dat als niet-Arabieren tot de islam willen overgaan, zij geadopteerd moeten worden door een islamitische Arabische clan. Ook wisselen in die eerste eeuw na Mohammed interne crises over de leiding van de moslimgemeenschap en fasen van Arabische expansie elkaar regelmatig af. Dat wijst erop dat voor de nieuwe militaire en bestuurlijke kaste de islam het doorslaggevende denkkader vormt. De belangrijkste crisis (656-661) groeit in een eeuw uit tot de grote scheuring tussen:

- * de soennieten, die zich richten naar de soenna van de profeet Mohammed, maar die ook een zekere scheiding accepteren tussen de taken van de overheid en van de schriftgeleerden;

- * de sjiieten (partizanen van Ali), die geloven in een onfeilbare imam als een middelaar door wie God communiceert met de gemeenschap en wiens spirituele leiding erfelijk is;
- * de charidjieten, die stellen dat iedereen die zich volledig onderwerpt aan de voorschriften van het geloof tot kalief van de moslimgemeenschap kan worden verkozen. Zij bestrijden de andere stromingen als ketters. Hun aanhang is historisch nogal wisselend; radicalen van nu grijpen terug op dit theocratische gedachtegoed.

Tijdens het Omayadenkalifaat van Damascus (661-750), dat de macht overneemt van Medina, verandert echter de etnische samenstelling van de troepen. Arabische legers volstaan niet langer om het islamitische rijk verder uit te breiden. Rond 700 worden overwonnen stammen en steden onder druk gezet om 'gijzelaars' en 'vrijwilligers' af te staan die een cliëntrelatie met Arabische clans aangaan. Deze troepen krijgen een beperkt aandeel in de oorlogsbuit. Zo neemt met elke overwinning en elk pact de omvang van het leger toe, maar daalt tegelijkertijd het aandeel Arabieren daarin. Vandaar dat van de dertigduizend man die in 711 en 712 naar Spanje oversteken de helft Berbers is. De eerste golf van niet-Arabische bekeerlingen tot de islam komt voort uit dergelijke troepen. Als hun verwanten echter achtergesteld blijven ten opzichte van Arabieren en eenzelfde tribuut moeten betalen als niet-moslims, komen deze Berbers in opstand. Van 728 tot 741 culmineert hun verzet zelfs in een burgeroorlog, die in Noord-West-Afrika en Moors Spanje wordt uitgevochten. Deze 'neomoslims' worden geïnspireerd door de egalitaire theocratische ideologie van de charidjieten, die geen onderscheid maken naar ras of stam. De Arabische expansie stopt en interne conflicten nemen weer toe. Hoewel in bloed gesmoord vormt deze opstand in het Westen toch het begin van het einde van het kalifaat van Damascus. In 750 wordt de heersende Omayadenclan in Damascus tijdens een staatsgreep uitgemoord en de nieuwe Abbasidenkaliefen verplaatsen de hoofdstad naar Bagdad.

Poitiers als mythe

Het aansluitende tweede voorbeeld gaat over Poitiers in 732, waar Karel Martel een Arabisch-islamitisch leger verslaat. Deze beroemde slag wordt, ook door Frankenvrij, getypeerd als een keerpunt in onze geschiedenis. Sommige historici speculeren zelfs: als de Frankische troepen destijds die opmars niet hadden gestopt, zou de islam nu ook in Europa dominant zijn. Deze mythe van Poitiers ziet echter aan de christelijke kant een partij over het hoofd. Poitiers ligt in Aquitanië, dat destijds een apart vorstendom is. Het valt buiten de gebieden waar Karel Martel als hofmeier van de Mero-

vingische koning feitelijk aan de macht is. Als in 731 Arabische strijders vanuit het zuiden Aquitanië binnenvallen, plunderen troepen van Karel Martel het vorstendom vanuit het noorden. Het jaar daarna weet emir Abd ar-Rahman de Aquitaanse troepen te verslaan en brandschatten zijn mannen de buitenwijken van Bordeaux tot Poitiers. Pas nu komt Karel Martel Aquitanië te hulp en volgt de fameuze slag. Vorst Eudes van Aquitanië, de enige serieuze rivaal van Karel Martel op het Franse strijdtoneel, wordt nu een cliënt van die opkomende Karolinger. De tocht naar Poitiers is niet de laatste, zelfs niet de meest noordelijke mosliminval in Frankrijk. Maar zonder die uitschakeling van het onafhankelijk Aquitanië door Abd ar-Rahman én Karel Martel is het latere rijk van Karel de Grote onvoorstelbaar. De mythe van Poitiers ziet echter niet alleen in Frankrijk een belangrijke partij over het hoofd.

Als vrijwel heel het Iberisch schiereiland van 711 tot 718 wordt onderworpen, bezetten de Arabieren de belangrijkste steden en valleien; de Berbertroepen controleren kleine steden en bergpassen. Diverse voorname inheemse families gaan over tot de islam om hun positie veilig te stellen. Als rond 728 de opstanden uitbreken tegen de bevoorrechting van de Arabieren, sluiten recent geïslamiseerde Berbers uit Noord-Spanje en dito Basken uit de Pyreneeën een alliantie met Aquitanië. Een Berberleider trouwt zelfs een dochter van vorst Eudes. Deze alliantie vormt een bedreiging voor de Arabische heerschappij, vandaar dat die rooftochten gaat ondernemen in Aquitanië. Zo ook het legertje dat bij Poitiers door Karel Martel wordt verslagen. Tegen 740 culminereren de opstanden in Moors Spanje en Noord-West Afrika in een burgeroorlog, die het einde inluidt van het kalifaat van Damascus. Een mosliminvasie van West-Europa wordt dus eerder verijdeld

Een mosliminvasie van West-Europa wordt eerder verijdeld door de Berbervoorouders van 'onze' Marokkanen dan door de heldhaftige Franken

door de opstandige Berbervoorouders van 'onze' Marokkanen dan door de heldhaftige Franken rond Karel Martel. Desondanks staat Poitiers aan de wieg van de Europese identiteit. Een kroniek uit 754 gebruikt namelijk voor het eerst de term 'Europeanen' ('Europenses'), waarmee de overwinnaren op de 'Saracenen' bij Poitiers worden be-

titeld. De anonieme auteur is een christen uit Moors Spanje, waar de overgrote meerderheid van de bevolking gereduceerd werd tot tweederangs gelovigen die extra lasten moeten opbrengen. Het succes van de Frankische troepen vormt blijkbaar een hoopvol signaal voor hun mogelijke bevrijding. Europeanen ontstaan hier als reactie op een dreiging die uitgaat van

Arabische moslims. Als deze ‘botsing tussen de islam en Europa’ school maakt, wordt Poitiers tot een mythisch keerpunt in onze geschiedenis.

Liever Turks dan paaps!

Arabische moslims als ‘indirecte bondgenoten’ van Karel Martel en Berbers die een mosliminvasie van West-Europa verijdelen passen niet in een eendimensioneel denkraam. Frankenvrijs typering van Europa’s ‘botsingen’ met de Turkse moslims is niet minder tendentius. Ik beperk mijn derde voorbeeld tot de periode van het eerste beleg van Wenen tot het tweede beleg van die stad. Nadat sultan Soleiman in 1526 de Hongaren bij Mohacs verslagen heeft, belegert hij 1529 Wenen. Inspelend op de golf van afschuw en angst vragen de in het nauw gedreven koningen: ‘aen allen Christ-geloofigen menschen om hulpe en bijstant den alderwreetsten wuedichsten ongenadichsten turcschen tyran te wederstane.’ Maar door interne verdeeldheid komt van een Europese kruistocht niets terecht. Toch mislukt het beleg van Wenen en dit markeert het einde van de Turkse expansie in Centraal-Europa. Het Ottomaanse rijk vormt voortaan wel een factor van betekenis in de Europese politiek. In zijn *De Turkenkrijg* uit 1530 ziet Erasmus de Turken als straf van God voor de zedeloze christenen. Het Turkse gevaar moet primair gekeerd door een moreel réveil. Alleen als strijd onafwendbaar is, moet men zich wapenen voor de verdediging. Erasmus weigert echter op te roepen tot een kruistocht. Tijdens de Reformatie domineert het beeld dat de paus én de islam geperverteerde afgeleiden zijn van het oorspronkelijke christendom. Positieve geluiden over de Turken vindt men in de verslagen van westerse gezanten en hun gevolg van kunstenaars en wetenschappers. Bij het grote publiek in de Lage Landen begint dat beeld pas met de Opstand te kantelen. Velen typeren nu de Spaanse Inquisitie als wreder dan de Turken.

Dé wapenkreet van de protestanten is: ‘Liever Turks dan paaps’, vaak als inscriptie op een metalen halve maan op de kleding gedragen. Deze

Dé wapenkreet van de protestanten tijdens de Opstand tegen Spanje is: ‘Liever Turks dan paaps’

geuzenpenning ontstaat 1568 bij de beeldenstorm in Antwerpen. In de Noordelijke Nederlanden worden halvemanen onder meer vermeld bij Leidens ontzet op 3 oktober 1574. Over de watergeuzen, die met platbodems via het geïnundeerde land de stad bereiken, staat geschreven:

‘Want sy achteden des paeus tyrannie grooter dan van des Turckes, die noch wel der luyder conscientien onder tribuyt onghedwonghen laet.’ In het nieuwe populaire beeld van de Turk stelt die tolerantie zijn tirannie in

de schaduw. Niet alleen de radicale geuzen, maar ook Coornhert, dé pleitbezorger voor verdraagzaamheid inzake godsdienst, relativeert het negatieve beeld van de wrede moslim. In 1586 stelt hij: ‘die Saracenen ende Turcken, die de Christenen bevechten... dewelcken nochtans zo redelijk zijn, dat sy die Christenen, die sy overwonnen hebben, by haren geloove, religie ende gerechtigheyt laten blijven, als sy hen alleen gheven een cleyne tribut.’ Volgens de islamitische wet zijn joden en christenen niet gelijk aan moslims. Maar zij genieten in het Ottomaanse rijk wel een ‘gekochte tolerantie’. Rooms-katholieken, lutheranen en dopers leren in de Republiek der Zeven Vereenigde Nederlanden een vergelijkbaar regime kennen; hun schuilkerken zijn echter wettelijk minder goed geregeld. Over het tweede beleg van Wenen in 1683 schrijft Frankenvrij dat koning Jan Sobiesky, ‘die het opperbevel voerde over de westers-christelijke troepen’, de oorlogszuchtige Ottomanen overwint. In werkelijkheid jagen diens Poolse, Beierse en keizerlijke katholieke troepen niet alleen moslims op de vlucht. In het Ottomaanse leger vechten namelijk ook ruim 30.000 calvinisten, lutheranen en orthodoxen tegen de *roll-back* van de Contra-reformatie. Opnieuw staat ‘Liever Turks dan paaps’ haaks op Frankenvrijs zwart-witbeeld van de oorlogszuchtige islam versus Europa.

3) DE ANTIDEMOCRATISCHE AGENDA VAN FRANKENVRIJ

‘Er is geen dwang in de godsdienst’ – zo roept de nobele Koran (2: 256) op tot religieuze tolerantie. En soera 18 leert: ‘Het wezenlijke komt van uw Heer. Wie dan wil laat hem geloven en wie wil laat hem ongelovig zijn.’ Ook in de Koran laat God de mensen dus vrij hem al dan niet te volgen. Vrijheid van godsdienst is daarmee niet zomaar een recht, maar hoort tot de essentie van de islam. Vandaar dat veel moslims stellen dat er zonder die vrijheid van islam geen sprake kan zijn. Die vrijheid moet worden verdedigd tegen extreme stromingen in de islam zelf, maar ook tegen stereotypen als die van Frankenvrij. Ondanks zijn naam blijkt deze de islam even weinig vrijheid te gunnen

Dit laatste deel van de bespreking en weerlegging van het artikel in *Liberaal Reveil* ontmaskert de antidemocratische agenda van Frankenvrij. Ik kom hierbij uit op vier conclusies: 1) Frankenvrij steunt antidemocratisch secularisme, 2) leest de Koran als een fundamentalist, 3) dreigt grondrechten aan te tasten en 4) pleit voor onderwerping van de moskee aan de staat.

Frankenvrij steunt antidemocratisch secularisme

Frankenvrijs visie op het moderne Turkije is even eentonig als potsierlijk. Turkije heeft zich na 1922 ‘tot doel gesteld om een seculiere democratie

naar westers model te worden — maar kan na ruim tachtig jaar nog steeds niet voldoen aan de bijbehorende normen'. Mustafa Kemal (Atatürk) zag de islam als hoofdoorzaak van de achterlijkheid van het Ottomaanse rijk. 'Hij heeft echter destijds nagelaten om de verspreiding en openbaarmaking van de Koran in Turkije te beperken tot een aldus gezuiverde, beschaafde versie. Dit zou wel eens een belangrijke oorzaak kunnen zijn waarom Turkije het nog steeds niet heeft gebracht tot een seculiere democratie naar westers model, met respectering van de mensenrechten'. Dat zou ook de reden zijn waarom de Republiek Turkije nog steeds niet klaar is voor de Europese Unie. Deze redenering van Frankenvrij is absurd om historische en actuele redenen.

In 1924 wordt het kalifaat afgeschaft. Na de 'Wet op de ordehandhaving' uit 1925 en de tribunalen die de oppositie het zwijgen opleggen en publieke uitingen van (volks)geloof vervolgen, wordt Turkije in 1931 uitgeroepen tot éénpartijstaat. Meer nog dan om de scheiding van godsdienst en staat gaat het Mustafa Kemal om de verwijdering van de religie uit het maatschappelijk leven en om de staatscontrole over de overgebleven religieuze instellingen; zo worden imams ambtenaren. Zijn culturele revolutie voert daarnaast het Latijnse alfabet in, stelt een nieuw onderwijsprogramma op en verbreidt de cultus van het Turkse volk. Erik-Jan Zürcher, hoogleraar Turkse talen en culturen, stelt: 'Een extreme vorm van nationalisme met de bijbehorende schepping van historische mythen werd zoals in zoveel nieuwe staten een belangrijk instrument voor de opbouw van een nieuwe nationale identiteit' (Zürcher, 1995). In 1934 krijgt Mustafa Kemal de naam Atatürk (Vader der Turken) toegekend; voortaan is hij hét lichtend voorbeeld. Na zijn dood in 1938 wordt het kemalisme 'de basis voor indoctrinatie op school, in de media en in het leger. Soms werd het kemalisme zelfs omschreven als "de Turkse religie"' (idem). Zo komt een eredienst rond de nationale held in de plaats van de publieke islam.

Als in 1980, na de voorzichtige democratisering vanaf 1945, linkse en rechtse extremisten elkaar naar het leven staan, trekken generaals voor de derde keer in twintig jaar de macht aan zich. De Verenigde Staten steunen de staatsgreep. Turkije moet stabiel blijven vanwege zijn strategische ligging tegenover de Sovjet-Unie en het Iran van Khomeiny. Vijf jaar lang leidt de Nationale Veiligheidsraad het land. Amnesty International schat dat in die periode bijna een half miljoen mensen is gearresteerd en gemarteld. Tegen de ideologieën van socialisme en fundamentalisme wordt nu een 'Turks-islamitische synthese' ingezet. Als tien jaar later bij verkiezingen de islamitische Welvaartspartij met 21 procent de grootste partij wordt, trekken de kemalisten opnieuw ten strijde. Het leger werpt zich op tot hoeder van het secularisme en Erbakan moet 1997 aftreden. Jonge volgelingen van

de premier, zoals Tayyip Erdogan en Abdullah Gül, werpen nu de islamistische agenda overboord en boeken als conservatieve volkspartij in 2002 een daverende overwinning. Er zijn geen aanwijzingen dat hun AKP – Partij van Rechtvaardigheid en Ontwikkeling – de sharia wil invoeren. In de Turkse steden bepaalt de chador nog steeds niet de mode. Het aantal vrouwen dat een hoofddoek draagt, is er de laatste acht jaar zelfs gedaald van 16 procent naar 12 procent. Wel wil de AKP minder staatscontrole op en meer ruimte voor de godsdienst in het openbare leven. Ook vanwege die godsdienstvrijheid zoekt de partij aansluiting bij Europa. Natuurlijk zal er nog heel wat zeewater door Istanbul moeten stromen voordat Turkije kan toetreden tot de EU. Camiel Eurlings stelt terecht: ‘Het moet net zo makkelijk worden om een kerk te bouwen in Ankara als een moskee in Rotterdam.’

Veel seculieren en nationalistenvrouwen vertrouwen Erdogan en Gül echter niet. Met name de oude middenklasse vreest dat een strenggelovige president geen rem meer vormt op de eventuele islamiseringsdrang van de AKP. Dit voorjaar zijn de tegenstanders van de partij met enkele miljoenen de straat op gegaan, onder meer met de leus ‘Geen imams, geen leger!’ Toch waarschuwt de generale staf dat niemand moet twijfelen aan zijn bereidheid het kemalisme te verdedigen. Het gaat er opnieuw om spannen in Turkije. De walgelijke moorden in april op drie werknemers van een uitgeverij van bijbels in Malatya waren echter niet het werk van de AKP. Onder Erdogan hebben christenen schoorvoetend meer ruimte gekregen, mede onder invloed van de EU. En de Turks-Armeense journalist Hrant Dink, eerder veroordeeld vanwege ‘belediging van het Turkendom’, blijkt te zijn vermoord door ultranationalisten. Frankenvrij lijkt echter een van die westerse intellectuelen die, geobsedeerd door ‘het islamitische gevaar’, eerder seculiere antidemocraten steunen dan moslimdemocratische partijen. In deze context trek ik als eerste conclusie: Frankenvrij stelt het verzuim van Atatürk om de Koran te zuiveren verantwoordelijk voor het huidige gebrek aan respect voor de mensenrechten in Turkije. Mij dunkt dat die verantwoordelijkheid eerder ligt bij de Turkse veiligheidstroepen. Én Frankenvrij onderschat Atatürk.

Frankenvrij leest de Koran als een fundamentalist

De godsdienstvrijheid moet binnen de Islam verdedigd worden tegen extremistische stromingen. Frankenvrij is niet de enige die erop wijst, dat ook het moordende al-Qaidanetwerk zich beroept op ‘de heilige Koran’ en op de betrouwbaar geachte berichten omtrent de profeet Mohammed. Bepaalde ‘haat-en-geweld’verzen tegen ongelovigen worden immers gebruikt ter legitimatie van (zelfmoord)aanslagen op kantoormensen, reizigers, marktbezoekers en toeristen. Een fragment uit de oorlogsverklaring

tegen de Mekkanen als voorbeeld: ‘Wanneer gij dus een ontmoeting hebt met hen die ongelovig zijn houdt dan in op de nekken, en wanneer gij onder hen een bloedbad hebt aangericht bindt hen dan in boeien. (...) En zij die gedood zijn op de weg Gods, hun daden zal Hij niet teloor doen gaan’ (47: 4). Dat vers wordt door radicale moslims ingezet om aanslagen anno nu te legitimeren. Om zicht te krijgen op de kwestie hoe terroristen de Koran interpreteren, bespreek ik hier het werk van de Egyptische *godfather* van de jihadstrijders: Sayyid Qoetb (1906-1966), dé ideoloog en martelaar van de radicale moslimbroeders. Qoetb's beruchte *Ma'alim fi l-tariq* is in Egypte verboden; de Engelse versie *Milestones* heb ik 1997 wel in Caïro op de kop kunnen tikken. Volgens dit strijdschrift verkeert de wereld opnieuw in een tijdperk van heidendom en onwetendheid, net zoals vóór het optreden van de profeet Mohammed. Moslimbroeders zijn geroepen om aan de nieuwe heerschappij van de satan een radicaal einde te maken en een rijk te vestigen waar alleen Gods wil wet is. Het gaat Qoetb dus om de strijd voor de islamitische staat. Geen enkele ideologie, filosofie of andere godsdienst kan de mensheid volgens hem bevrijden van de moderne slavernij, alleen de revolutionaire islam is daartoe in staat. Juist uitverkoren groepen van buiten de bestaande orde kunnen door radicale overgave aan Gods wil een ommekeer teweegbrengen. Zij mogen gebruikmaken van de moderne natuurwetenschappen, technieken en media van het kapitalistische Westen en het socialistische Oosten, zolang zij hun ideologieën maar niet overnemen. Eerst zijn dergelijke groepen volgens Qoetb nog machteloos (vergelijk dit met Mohammed in Mekka), maar als zij hun krachten bundelen, kunnen zij de nieuwe jihad voeren die hypocriete moslims en corrupte moslimstaten leidt naar de sobere welvaart en de sociale rechtvaardigheid van de ware islam (vergelijk dit met Mohammed in Medina). Dit vormt de basis van de wereldwijde strijd voor die islam en voor de prediking van haar universele boodschap.

Qoetb laat geen ruimte voor een onderscheid tussen de eeuwige regels van de islam als religie en de regels van bestuur die eerder horen bij het Arabië uit de tijd van Mohammed. Volgens hem bevat de Koran niet alleen de goddelijke woorden die de oorspronkelijke gemeenschap hebben gesticht; die wonderbaarlijke woorden leiden tegelijk de huidige revolutionaire strijders op voor de nieuwe islamitische staat. In zijn *Fi zilâl al-qur'ân* (*In de schaduw van de Koran*) verwerpt Qoetb ook de traditionele Koranexegese en de rechtsgeleerdheid van de orthodoxe islam. Voor die dominante stroming in de islam is immers elke pretentie van terugkeer naar het oorspronkelijke, theocratische bewind politiek én religieus verdacht. Qoetb volgt veeleer de salafistische tendens om alleen de Koran en de soenna als fundament te nemen. Bovendien kunnen volgens hem alleen militante

moslims ‘het heilige boek’ begrijpen. De activistische meditatie van de Koran mobiliseert de persoon met ziel en lichaam. Door deze radicale lezing wordt de Koran compleet opgenomen in de jihad voor de islamitische staat. De ‘Arabische Oplezing’, door Mohammed geordend, is een permanent wonder dat alle generaties moet worden aangeboden. Voor Qoetb is islam jihad, niet alleen moreel en spiritueel, maar ook militair en missionair. Die jihad is een plicht voor iedere moslim, omdat de moslimgemeenschap tegenwoordig wordt aangevallen en vernederd. Daarom moeten oprechte strijders klaarstaan om door God gebruikt te worden als Hij dat wil.

Voor Qoetb zijn joden en christenen ofwel halverwege op de weg naar de ware religie, ofwel weigeren ze de islam openlijk en worden daardoor afvaligen. In het eerste geval genieten zij de ‘gekochte tolerantie’; in het tweede dienen zij als ongelovigen te worden bestreden. Dat laatste geldt bij uitstek als zij het westers imperialisme en zionisme vertegenwoordigen. De belangrijkste strijd van Qoetb en zijn radicale leerlingen is echter gericht tegen de massa der ‘huichelaars’. Qoetb maakt nauwelijks onderscheid tussen zondaars, huichelaars en ongelovigen. Voor allen geldt volgens hem soera 3: 90-91: ‘Zij die ongelovig zijn geworden na geloofd te hebben en daarna nog toenemen in ongelof, niet zal hun bekering worden aangenomen (...) Voor hen is een pijnlijke bestraffing en niet zullen zij helpers hebben.’ Ook de jihad tegen de gecorrumpeerde moslimstaten vormt een verplichting voor elke oprechte moslim.

Tussen de doorwrochte radicale lezing van de Koran door Sayyid Qoetb en de oppervlakkige kritiek op de Koran van Frankenvrij bestaat een groot verschil. Toch stelt de laatste: ‘De Koran eist van de islamieten dat zij fun-

*Radicale moslims en critici
van dé islam als Frankenvrij
versterken elkaar in hun
gedeelde visie op de Koran*

damentalisten zijn, en gaat tegen hen die het “ware geloof” alleen maar met de mond belijden — zogeheten “huichelaars” — bij herhaling tekeer — haast nog heftiger dan tegen de joden.’ Op basis van dergelijke typering kom ik tot mijn tweede conclusie: radicale moslims

en critici van dé islam als Frankenvrij versterken elkaar in hun gedeelde visie op de Koran. Maar wat de een omhelst, wordt door de ander verworpen.

Frankenvrij's voorstel de Koran te zuiveren tast grondrechten aan
Frankenvrij wil niet alleen ongelovigen, joden en christenen, maar ook moslims beschermen tegen de gewelddadige passages in de Koran. ‘Ook de overgrote meerderheid van de islamieten in ons land — die kennelijk bestaat uit niet-fundamentalisten (“huichelaars” dus volgens de Koran) — is

de tot haat en geweld aanzettende passages in de Koran blijkbaar liever kwijt dan rijk.’ Vandaar dat hij of zij voorstelt: ‘Wat de Koran betreft zou een praktische, accommoderende oplossing kunnen zijn dat daarvan (door islamitische redacteuren) een legale versie wordt vastgesteld, waarin alle opwekkingen tot haat en tot het plegen van misdrijven zijn geëlimineerd. Zo’n beschaafde versie — en vertalingen daarvan — kan/kunnen dan wél voor verspreiding, gebruik en verkondiging in Nederland worden vrijgegeven.’ Gelet op de overgrote meerderheid die de islam op een vreedzame wijze wil belijden, denkt de auteur dat het voorstel om de Koran te zuiveren moet ‘kunnen rekenen op een grote steun van de zijde van de islamieten in ons land’. Het dringt blijkbaar niet tot Frankenvrij door dat die overgrote meerderheid van de moslims er blijkbaar een andere interpretatie van de Koran op nahoudt dan de lezing van fundamentalisten. Bovendien is mij vaak gebleken dat ‘haat-en-geweld’ passages uit de Bijbel en de Koran die niet goed vanuit hun oorspronkelijke context verklaard kunnen worden ook voor diepgelovige mensen raadselachtig of zelfs aanstootgevend zijn. Frankenvrij onderschat de openheid in de omgang van volwassen gelovigen met hun ‘heilige boek’.

Niet minder problematisch is Frankenvrij’s opvatting dat de Koran met het strafrecht moet worden aangepakt. De auteur veronderstelt zelfs dat de wet door de talrijke uitlatingen die aanzetten tot haat en tot het plegen van geweldsmisdrijven ‘volgens allang bestaande wetgeving’ reeds is geschonden. Vandaar dat hij of zij oordeelt: ‘Het verspreiden en openbaar maken, en het daartoe in voorraad hebben, van de Koran in zijn huidige vorm — (...) — houdt een ernstig misdrijf in (art. 137e en art. 132 Wetboek van Strafrecht).’ Het staat de auteur natuurlijk vrij om voor herziening van het strafrecht te pleiten, maar deze voorstelling van zaken is onjuist en misleidend. In een voetnoot wordt vermeld dat van dit ‘misdrijf’ aangifte is gedaan. Het Openbaar Ministerie heeft echter geweigerd om tot vervolging over te gaan. Na een klacht op grond van art. 12 Wetboek van Strafvordering heeft bovendien het Gerechtshof Amsterdam op 16 januari 2007 geweigerd om het om bevel tot strafvervolging te geven. Ik heb de motivering van het Gerechtshof Amsterdam niet kunnen achterhalen, maar ik verbaas me niet over deze weigering. Artikel 132 en 137e worden volgens de jurisprudentie zeer beperkt geïnterpreteerd in verband met het grote belang dat men hecht aan de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van godsdienst. Om bevel tot strafvervolging te geven, moet de klager belanghebbend zijn en moet het haalbaar zijn om de bewijsvoering rond te krijgen. Zelfs als aan dergelijke voorwaarden wordt voldaan, kan een verbod op een boek niet voortkomen uit een strafzaak, want de strafrechter spreekt zich steeds uit over één concreet geval. Bovendien is het

verspreiden van de Koran ‘volgens allang bestaande wetgeving’ noch ‘volgens allang bestaande rechtspraak’ een misdrijf. Publicatie zou hoogstens een inbreuk maken op de openbare orde in bestuursrechtelijke zin, zoals bij *Mein Kampf*, of een onrechtmatige daad in civielrechtelijke zin kunnen zijn, bijvoorbeeld bij plagiaat. Beseft Frankenvrij wel de onhaalbaarheid van zijn juridische weg?

Bij het vonnis van Mohammed B. van 26 juli 2005 verwijst de rechtbank naar de deskundige ‘die ter terechtzitting naar voren heeft gebracht dat verdachte een zeer extreme, maar ook uitzonderlijke interpretatie van de Koran aanhangt’. Hier functioneert de Koran op zich dus niet als ontstekingsmechanisme van islamitische terreur. Van belang is echter dat zelfs die zeer extreme interpretatie niet hoort tot de bewijsmiddelen van het misdrijf (de moord op Theo van Gogh), maar opgenomen is bij de ‘motivering van de straf en de maatregelen’. Hoe weezinwekkend die interpretatie van de Koran de overgrote meerderheid van de burgers ook voorkomt, het gaat hier om de ruimte die er in onze samenleving is voor radicale opvattingen. In het hoger beroep dat momenteel speelt tegen de Hofstadgroep zijn de opruiers, haatzaaiers en bedreigers rechtspolitiek het meest interessant. Alleen hun bedreigingen werden door de rechtbank bestempeld tot een terroristisch misdrijf. Het om wil nu in hoger beroep aantonen dat aan het ‘terroristisch oogmerk’ een bredere betekenis moet worden toegekend. Folkert Jensma stelt in het *NRC Handelsblad* van 11 mei scherp:

Het gevolg geven aan Frankenvrijs oproep om de Koran met behulp van de wet te zuiveren zou onze vrijheid van meningsuiting en van godsdienst ernstig aantasten

‘Hoe vroeg mag de politie ingrijpen, is dan de vraag. De rechtbank wil eerst concrete voorbereidingshandelingen zien: afspraken maken, overleggen, uitvoeren. Maar het Openbaar Ministerie vindt het al genoeg als er gedragingen zijn “die erop wijzen dat beoogd wordt om in de toekomst misdrijven te plegen die men gerechtvaardigd en zelfs geboden acht”. Het is een subtiel

onderscheid, maar wezenlijk voor de vrijheid van de burger.’ Frankenvrij gaat nog een ronde verder dan het om inzake de Hofstadgroep. Vandaar mijn derde conclusie: het gevolg geven aan Frankenvrijs oproep om de Koran met hulp van de wet te zuiveren, zou onze vrijheid van meningsuiting en van godsdienst ernstig aantasten. Gelukkig vormen mensen als Wilders en Frankenvrij een lawaaiige minderheid; die moeten we in het maatschappelijke debat van repliek dienen.

Frankenvrij pleit voor onderwerping van de moskee aan de staat

Frankenvrij stelt dat Nederland en West-Europa sinds circa anderhalve eeuw de scheiding van kerk en staat en de godsdienstvrijheid tot uitgangspunt heeft genomen. Daarbij werd echter alleen rekening gehouden met de diverse vormen van de christelijke en de joodse religies. ‘Dit leidt thans tot de klemmende vraag: is een vreedzame coëxistentie ofwel accommodatie mogelijk, op dezelfde wijze, tussen de islamitische immigranten — die hun godsdienstige opvattingen baseren op de Koran — en onze westerse samenleving en cultuur die gedurende een lange reeks van eeuwen zijn gevormd door de joods-christelijke traditie?’ Bij de kwestie van de islam en de seculiere rechtsstaat is het nuttig onderscheid te maken tussen diverse stromingen onder die zogenaamde ‘huichelaars’: dé islam bestaat immers niet. De vele ‘lekenmoslims’ die eerder onverschillig staan tegenover geloofszaken en de regionale tradities en familiale ercodes van de ‘volkse islam’ laat ik hier buiten beschouwing. Allereerst is er het politiek quietisme van de orthodoxe moslims. Zij richten hun leven naar de islamitische wet, maar accepteren een staat die slechts zeer ten dele aan de sharia beantwoordt, ook omdat zij burgeroorlog beschouwen als groter kwaad. In hun moskeeën distantieert men zich nadrukkelijk van het verheerlijken van geweld tegen de westerse samenleving. Toch rekenen velen van hen Europa tot het ‘huis van de oorlog’. Deze classificatie uit het islamitisch recht veronderstelt dat er geen blijvende vrede gesloten kan worden met niet-moslims zolang die domineren, wel is een ‘tijdelijk pact’ mogelijk. De orthodoxe moslims hopen op de lange duur, door missionering en migratie, ook hier het ‘huis van de islam’ te vestigen. Zij hebben echter geen greep op gefrustreerde jonge moslims die via de ‘internetoesma’ snel radicaliseren.

Rekkelijke moslims vinden de tegenstelling tussen het ‘huis van de oorlog’ en het ‘huis van de islam’ achterhaald. Ook als blijvende minderheid genieten moslims in Europa immers meer vrijheden dan in menig islamitisch land. Zo bepleit de invloedrijke Zwitserse filosoof en islamgeleerde Tariq Ramadan dat moslims zich verdiepen in de taal, de geschiedenis, de politiek en de geestelijke tradities van het land waarin zij leven. Ramadan bestrijdt ook de obsessie met het achtergesteld zijn: ‘We moeten af van die slachtoffermentaliteit.’ Als burgers kunnen moslims juist zelfbewust bijdragen tot een meer rechtvaardige samenleving. Vrijzinnige intellectuelen, zoals de Egyptenaar Ali Abd al-Raziq (1888-1966) en de Iraniër Abdolkarim Soroush (1945), stellen dat de kernboodschap van de Koran onderscheiden moet worden van zijn concrete islamitische vorm in een bepaalde tijd en cultuur. Zij wijzen er op dat de Koran geen gedetailleerde aanwijzingen bevat over hoe een staat moet worden ingericht en geleid. Staatsrecht hoort

dus niet tot de kernboodschap. Ze trekken ook een lijn tussen de profetische en de politieke rol van Mohammed en bepleiten de scheiding van staat en religie. De oude aanspraak van kaliefen en sultans om te regeren als ‘schaduw van God op aarde’ komt volgens hen neer op idolatrie, zij loochent de uniciteit en transcendentie van God. Volgens deze islamitische traditie is theocratie zelfs een vorm van godslastering. De oude stelling ‘alleen God is één’ doet theologisch niet onder voor Matteüs 22 (‘Geeft aan de keizer...’) die Frankenvrij aanhaalt om de christelijke voorsprong voor een scheiding van kerk en staat te beklemtonen.

Die scheiding is echter geen kwestie van theologie, een religieus dogma krijgt nooit rechtstreeks zijn beslag in de politiek. Als de katholieke kerk de scheiding van kerk en staat uiteindelijk accepteert, komt dat doordat het Vaticaan zich, na lang mokken, bij de spelregels van de nieuwe politieke realiteit neerlegt. Voor Samuel Huntington en ook voor Frankenvrij vormt de cultuur de verbinding tussen het dogma en het politieke stelsel. Al ondergaan ook moslims ruim een eeuw de invloed van het seculariseringsproces, dan nog kleurt de islam hun politieke cultuur zoals het geseculariseerde Europa ten diepste (joods-)christelijk blijft. Dat is de vooronderstelling van de ‘botsing der beschavingen’. Tegelijk lijkt Frankenvrij een van de pleitbezorgers van de lekenstaat die het secularisme stileren tot een postreligieuze staatsideologie. Scheiding van kerk en staat wordt dan opgevat als scheiding van geloof en politiek. Als moslims (en christenen!) zich tot een dergelijke lekenstaat moeten bekennen, wordt hun geloof gemarginaliseerd tot privé-zaak. Een rechtsstaat die levensbeschouwelijk neutraal is, mag van zijn burgers echter alleen *politieke* loyaliteit vragen.

Het conflict tussen ‘de botsing van dé islam met het joods-christelijke Westen’ en ‘de moderne scheiding van kerk en staat’ wordt door Frankenvrij autoritair opgelost

De institutionele scheiding tussen de staat en de religieuze gemeenschappen betekent niet dat er geen samenwerkingsverbanden op concrete terreinen zijn. Die mogen echter niet leiden tot privilegiëring of discriminatie van bepaalde groepen. Meer nog, democratie kan niet zonder haar gelovige burgers. Geloof inspireert immers ook tot politieke participatie. Ik beschouw

het als het zout in de pap: zonder geloof is de politiek smakeloos, maar een teveel maakt haar onverteerbaar. Het conflict tussen ‘de botsing van dé islam met het joods-christelijke Westen’ en ‘de moderne scheiding van kerk en staat’ wordt door Frankenvrij autoritair opgelost. Vandaar mijn vierde conclusie: als Frankenvrij spreekt over de islam na de scheiding van kerk

en staat volgt hij het Turkse model dat de moskee onderwerpt aan de staat. Met de strafwet in de hand probeert hij zelfs de juiste interpretatie van de Koran te bepalen.

Mijn fundament

Frankenvrijs stelling 'de Koran is gewelddadiger dan de Bijbel' is theologisch en historisch onhoudbaar. Bovendien accepteert de overgrote meerderheid van de moslims in Europa de moderne seculiere rechtsstaat, en of ze dat van harte doen doet er rechtens niet toe. Die rechtsstaat garandeert hun vrijheid om de islam te belijden. Artikel 6 lid 1 van onze Grondwet stelt: 'Ieder heeft het recht zijn godsdienst of zijn levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.' Deze erkenning en bescherming van pluriformiteit vormt het fundament van onze westerse samenleving. Ook de omgang van moslims met ongelovigen op het werk en in de buurt hoeft geen problemen te geven, maar de orthodoxe traditie van onverdraagzaamheid bij geloofsafval wel. Als moslims zich bekeren tot het christendom of openlijk stellen niet meer te geloven, worden ze beschouwd als verraders en vaak uitgestoten uit hun gemeenschap. Omgekeerd wordt jonge bekeerlingen tot de islam regelmatig de toegang tot hun ouderlijk huis ontzegd; dat lot treft vooral nieuwe moslima's met hoofddoek. We zijn er dus nog lang niet met de inburgering van moslims of de oecumene met de islam. Verdraagzaamheid houdt in dat men stuitende opvattingen en praktijken kan kritiseren, maar die wel geduldig doorstaat zolang ze niet tegen de wet ingaan. Vreedzaam samenleven kan niet via gedwongen assimilatie aan de joods-christelijke traditie die, volgens Wilders en Frankenvrij, voortdurend zou botsen met de islam. Het fundament voor een moderne oecumene is: God is jood noch christen, moslim noch atheïst. God is groter.

Literatuur

- Abd al-Raziq, Ali (1982) *The Caliphate and the Bases of Power* (Extracts). In: John Donohue & John Esposito (red.). *Islam in Transition. Muslim Perspectives*. Oxford.
- Afsaruddin, Asma (2007) Views of Jihad throughout History. *Religion Compass* 1/1.
- AVD (2006) *De gewelddadige jihad in Nederland* (2006) Den Haag.
- Akyol, Mustafa (2007) Juist de seculieren bedreigen Turkije. *NRC Handelsblad*, 8 mei.
- Assmann, Jan (2003) *Die Mosaische Unterscheidung, oder der Preis des Monotheismus*. München.
- Benneker, Bas (2007) vvd-blad: Verspreiden koran is ernstig misdrijf. *Elsevier Magazine*, 5 april.
- Benzine, Rachid (2004) *Les nouveaux penseurs de l'islam*. Parijs.
- Bérenger, Jean (1990) *Histoire de l'empire des Habsbourg 1273-1918*. Parijs.
- De Bijbel* (2004) (De Nieuwe Bijbelvertaling, NBG Amsterdam).
- Blankinship, Khalid (1994) *The End of the Jihad State, The Reign of Hisham Ibn*

- '*Abd al-Malik and the Collapse of the Umayyads*. New York.
- Niet boerka's maar uniformen bedreigen Turkije's toekomst. *Trouw* (de Verdieping), 4 mei 2007.
- Bonner, Michael (2006) *Jihad in Islamic history: doctrines and practice*. Princeton.
- Boom, Joeri, (2007) Mehmetje marcheert weer. *De Groene Amsterdammer*, 11 mei.
- Al-Bukhari, Muhammad b. Ismail (1980-1984) *Sahih* (Arabic text with the translation of the meanings of Sahih al-Bukhari by Muhammad Muhsin Khan), 9 vols. New Delhi.
- Buijs Frank et al. (2006) *Strijders van eigen bodem, Radicale en democratische moslims in Nederland*. Amsterdam.
- Camiel Eurlings, minister van Verkeer en Waterstaat (2007) *Nederlands Dagblad*, 14 februari.
- Dietrich, Walter & Moisés Mayordomo (2005) *Gewalt und Gewaltüberwindung in der Bibel*. Zürich.
- Djaït, Hisham (1989) *La grande discorde, religion et politique dans l'islam des origines*. Parijs.
- Dumont, Paul (1997) *Mustafa Kemal invente la Turquie moderne*. Brussel.
- Carré, Olivier (1984) *Mystique et politique, lecture révolutionnaire du Coran par Sayyid Qutb*. Parijs.
- The Encyclopaedia of Islam* (1960) New Edition. Leiden.
- Erasmus, Desiderius (2005) *De Turkenkrijg*. Rotterdam.
- Freeman, Charles (2002) *The Closing of the Western Mind*. Londen.
- Guillet, Marc (2006) Turkse vrouw legt hoofddoek af. *Algemeen Dagblad*, 11 december.
- Hirsi Ali, Ayaan (2007) Leger behoedt Turkije voor islamisering. *NRC Handelsblad*, 11 mei.
- Inalcik, Halil (1973) *The Ottoman Empire, the classical Age 1300-1600*. Londen.
- Jensma, Folkert (2007) De strafbare woorden van de Hofstadgroep. *NRC Handelsblad*, 11 mei.
- Juynboll, Th. (1930) *Handleiding tot de kennis van de Mohammedaansche wet, volgens de leer der Sjâfi'itische school*. Leiden.
- Kennedy, Hugh (1986) *The Prophet and the Age of the Caliphates*. Londen.
- De Koran* (1992) (vertaald door J. Kramers, bewerkt door A. Jaber en J. Jansen). Amsterdam.
- Koran is illegaal, meldt vvd-blad. *NRC Handelsblad*, 6 april 2007.
- Küing, Hans (2006) *De islam. De toekomst van een wereldreligie*. Kampen.
- The Life of Muhammad. A Translation of Ibn Ishaq's Sirat Rasul Allah* by A. Guillaume. Oxford 1990.
- Lopez Pereira, Jose (1980) *Crónica Mozárabe de 754*. Edición crítica y traducción, Zaragoza.
- Matthews, Shelly & E. Gibson (red.) (2005) *Violence in the New Testament*. New York.
- Mengüç, Murat Cem (2005) Turkish Political Identity through its Image of Atatürk. *Atti del 3o Incontro 'Orientalisti'*. Rome.
- McGraw Donner, Fred (1981) *The early Islamic Conquest*. Princeton.
- Morabia, Alfred (1993) *Le gihad dans l'Islam médiéval: le 'combat sacré' des origines au XIIe siècle*. Parijs.
- Motzki, Harald (red.) (2004) *Hadith, Origins and Developments*. Aldershot.
- Ohlig, Karl-Heinz & Gerd Puin (red.) (2006) *Die dunklen Anfänge, Neue Forschungen zur Entstehung und frühen Geschichte des Islam*. Berlin.
- Peters, Rudolf (1996) *Jihad in classical and modern Islam: a reader*. Princeton.
- Prémare, Alfred-Louis de (2004) *Aux origines du Coran*. Parijs.
- Qutb, Sayyid (1978) *Milestones*. Beiroet/Damascus.
- Ramadan, Tariq (2005) *Westerse moslims en de toekomst van de islam*. Amsterdam.
- Rouche Michel (1979) *L'Aquitaine des Wisigoths aux Arabes (418-781)*. Parijs.
- Roy, Olivier (2005) *De globalisering van de islam*. Amsterdam.
- Roy, Olivier (2006) *De islam en de scheiding van kerk en staat*. Amsterdam.
- Sfar, Mondher (2000) *Le Coran est-il authentique?* Parijs.
- Smelik, Klaas (2005) *Een tijd van oorlog, een tijd van vrede. Bezetting en bevrijding in de Bijbel*. Zoetermeer.

- Smeets, Hubert, 'Lemmingen', in: *De Groene Amsterdammer* 13 april 2007
- Soroush, Abdul Karim, *Reason, Freedom and Democracy in Islam*. Oxford 2000
- Teply, Karl, *Kara Mustapha vor Wien*. Graz 1982
- Teunissen, Harrie & John Steegh, *Balkan in kaart, vijf eeuwen strijd om identiteit* (cat.). Leiden 2003
- Teunissen, Harrie, 'Van Poitiers tot Fortuyn, de islam in de spiegel van de Lage Landen'. In: *Sociale integratie, ... zo informeerden wij elkaar* (rapport stadsdebat 'islam en integratie'). Rotterdam 2005
- Theunissen, Hans, 'Barbaren en ongelovigen: Turcica in de Nederlanden 1500-1800', in: Hans Theunissen et al. (red.), *Topkapi & Turkomanie, Turks-Nederlandse ontmoetingen sinds 1600*. Amsterdam 1989
- Rechtbank Amsterdam, 'Verkort vonnis Mohammed B.', Parketnummer: 13/129227-04, 26 juli 2005.
- 'Verdachte moordzaak Hrant Dink bedreigt Orhan Pamuk', in: *De Volkskrant* 24 januari 2007
- 'vvd-blad: verspreiding Koran is misdrijf', in: *Nederlands Dagblad* 5 april 2007
- Westerink, Karin, 'Liever Turks dan Paaps: een devies tijdens de Opstand in de Nederlanden'. In: Hans Theunissen et al. (red.), *Topkapi & Turkomanie, Turks-Nederlandse ontmoetingen sinds 1600*. Amsterdam 1989
- Watt, Montgomery, *Muhammad, Prophet and Statesman*. Londen 1961
- Wilders, Geert, 'Moslims moeten helft Koran verscheuren', in: *De Telegraaf* 13 februari 2007
- Zürcher, Erik, *Een geschiedenis van het moderne Turkije*. Nijmegen 1995
- Zürcher, Erik, 'Hirsi Ali weet niet waar ze over praat', in: *NRC Handelsblad* 14 mei 2007